

*“Ga pelgrim ga,
ledere stap die je gaat,
Het is een droom en een daad,
Dus ga pelgrim ga”*

Vertrekceremonie voor pelgrims van de Walk of Wisdom

Afrondingsopdracht module 1
Celebrantenopleiding 2017-2018 - Universiteit voor Humanistiek
Esther Zawiolkowski
April 2017

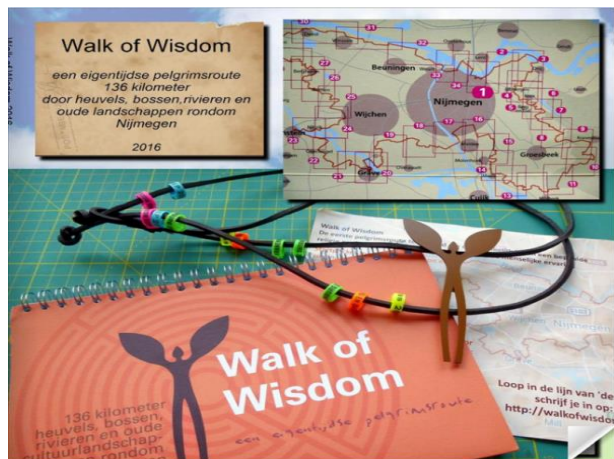
Inleiding

Walk of Wisdom, het pad van jouw eigen wijsheid. Onder deze naam werd in 2015 een pelgrimsroute ontwikkeld van 136 kilometer rondom Nijmegen. De organisatoren beoogden een route te ontwikkelen die ook een innerlijke zoektocht is door met aandacht (zonder telefoon en internet) op zoek te gaan naar jouw eigen leven en jouw plaats in het grotere geheel. Ieder mens heeft namelijk een eigen bron van wijsheid in zich: de ervaring. Deze wijsheid is universeel en niet afhankelijk van religie, cultuur of filosofie. Zo is de gedachtegang achter deze pelgrimsroute. Expliciet uitgangspunt is de verbindende gedachte dat alle mensen onderdeel zijn van de aarde. ¹

Rondom deze Walk of Wisdom (WOW) zijn allerlei rituelen en symbolen ontwikkeld. ² Meest in het oog springend is het symbool/ icoon van de WOW, een afbeelding van een mens met armen als bladeren in de lucht (kiembladeren). Dit symbool met naam Pelgrim is ontwikkeld door een kunstenaarsduo³ en beeldt uit dat mensen een 'zaailing' zijn van de aarde met een eigen, unieke kiemkracht. Iedere pelgrim ontvangt een uitvoering van dit icoon om op te spelden. Het icoon geldt ook als routemarkering.

Bij inschrijving ontvangen de pelgrims ook een pelgrimsveter: een leren of katoenen schoenveter die als bedelband gedragen kan worden. Aan de veter zit een metalen vogelringetje met het inschrijfnummer van de pelgrim. Tijdens de route kan de pelgrim 11 vogelringetjes verzamelen met de naam van de elf gemeenten waarlangs de route loopt. Na afloop van de pelgrimage vormen die

elf ringetjes het bewijs dat de hele pelgrimageroute is gelopen.

Ook is er een pelgrimsgetijdenboek: Seizoenen van het leven. In dit boek staan gedichten en kleine schilderijen rondom universele levensthema's opgenomen, geschreven door bekende Nederlanders. Pelgrims die de hele route afgelegd hebben, mogen een pagina insturen voor toekomstige edities.

Vast ritueel onderdeel is een vertrekceremonie voor pelgrims en mensen die hun willen uitzwaaien op de derde zaterdag van de maand. Deze ceremonie staat los van een religie.

Terugkerende elementen zijn o.a. een verhaal van een teruggekeerde pelgrim en een gezongen lied.

Voor de analyse van een ritueel heb ik de vertrekceremonie op zaterdag 18 maart jl. bijgewoond. De ceremonie vond plaats in de Valkhofkapel in Nijmegen en duurde van 11.00 – 11.50 uur.

Ceremoniemeester/ritueelbegeleidster was Manja Bente, mede-ontwikkelaar van de route en bedenker van enkele rituelen zoals de pelgrimsveter en de vogeltjesringetjes⁴.

Mijn keuze viel op deze ceremonie omdat ik ook in Nijmegen woon, wandelaarster ben en een gedeelte van de Walk of Wisdom route heb gelopen.

¹ <http://www.walkofwisdom.org/home-walk-of-wisdom.html> (datum raadpleging 24-03-2017)

² <http://www.walkofwisdom.org/rituelen-en-symbolen.html> (datum raadpleging 24-03-2017)

³ Het symbool is ontworpen door Huub en Adelheid Kortekaas.

⁴ <http://www.walkofwisdom.org/home-walk-of-wisdom/over-de-stichting.html> (datum raadpleging 24-03-2017)

Beschrijving waarneming: de vertrekceremonie voor pelgrims

Het ritueel vond plaats in de Valkhofkapel in Nijmegen, een mooie historische kapel.⁵

Heel geschikt voor dit ritueel, vond ik, omdat er een bijzondere sfeer hangt. Het is een kleine, achthoekige kapel waar in een kring stoelen stonden met in het midden een kruik met een ronde schaal met aarde waarin een witte kaars stond. Zitten in een kring geeft gelijk een intieme sfeer, ook omdat er weinig verlichting is⁶. Er zijn twee muzikanten aanwezig.⁷ Één van de muzikanten begint te spelen.

De ceremoniemeester Manja Bente stelt zich voor.

De aanwezigen worden welkom geheten en er wordt gevraagd wie pelgrim is. Dat blijken zeven mensen te zijn. De ceremonie is bedoeld voor pelgrims maar staat ook open voor uitzwaaiers en voor mensen die aan de stiltewandeling meedoen, direct aansluitend op de ceremonie, zo vertelt Manja. De andere mensen van de organisatie

worden voorgesteld⁸ en vervolgens wordt uitgelegd

waarom de ceremonie en de WOW is bedacht, namelijk door mensen die zelf pelgrimstochten gelopen hebben. Je krijgt verbinding met andere mensen tijdens een pelgrimstocht. Dat is het verschil met een wandeling. Een pelgrimstocht geeft een ander gevoel en een verbinding, die wordt ook opgeroepen door deze ceremonie die maandelijks wordt gehouden. Het is ook leuk als je komt om uit te zwaaien. Deze woorden geven een groot gevoel van welkom. Het onderwerp van deze ceremonie en ook van de aansluitende stiltewandeling is kiemkracht. Alles op aarde heeft een kracht in zich. We zijn geboren uit een kiemkracht. Kiemkracht is belangrijk als je iets nieuws wilt beginnen. Dan wordt gewezen op de aarde in de schaal. Zaadjes ontwikkelen zich in de aarde in het donker en pas als ze gaan ontkiemen, komen ze naar boven. Door kiemkracht groeit een zaadje naar het licht. Ook wij mensen groeien naar licht. Wat is de kiemkracht in jouw zelf? Wat is daar bijzonder aan? vraagt Manja.

Vervolgens wordt de kaars in de schaal aangestoken met niet zomaar een licht maar met de vredesvlam in een lamp, die de WOW-organisatie gekregen heeft van de vredesvereniging van de Titus Brandsmakerk twee jaar geleden tijdens het lopen van de eerste route. Het licht gaat door in betekenis, is de gedachte hierachter. Dineke, de zangeres, zingt mooie regels over o.a. *“het afsperren van vluchtwegen, er is niets meer om in of achter te verschuilen, ik moest alleen verder maar ik zei ja”*.

Manja vertelt over de speld, het symbool: *“voeten op aarde, armen in de lucht, de armen zijn twee kiemblaadjes.”* Dit symbool is een soort beschermheilige op jouw tocht, om jou te ondersteunen. De pelgrims worden gevraagd op te staan en een kaarsje aan te steken, hun symbool in de aarde te zetten en daarna hun intentie uit te spreken voor hun pelgrimstocht (zie bijlage 1). Terugkerende motieven zijn: (net) gepensioneerd, behoefte om tot jezelf te komen/terug te keren tot jezelf, fijn dat er nu een pelgrimspad in Nederland is, al eens eerder de route naar Santiago de Compostella gelopen.

⁵ De Sint-Nicolaaskapel ofwel Valkhofkapel in Nijmegen is een kapel gebouwd op het Valkhof, een heuvel in het centrum van Nijmegen. De kapel is gebouwd rond het jaar 1030 uit de resten van de paleiskapel van Karel de Grote. De kapel is de enige nog bestaande romaanse centraalbouw in Nederland.

⁶ Er brandt 1 centrale lamp aan het plafond.

⁷ Deze muzikanten zijn Dineke de Velde Harsenhorst en Niek Edeling; zij verzorgen regelmatig de muzikale ondersteuning van de vertrekceremonies en andere evenementen.

⁸ Dat zijn de vriendelijke meneer die bij de ingang de aanmeldingen controleerde, de oud-pelgrim die iets gaat vertellen en de muzikanten.

Vervolgens wordt een gedicht voorgelezen *“ontkiemd in de aarde”*. Daarop volgt muziek: het lied De Pelgrim gezongen door Dineke onder begeleiding van gitaar en mondharmonica: *“ze stap, ze loopt, alle gedachten waaien weg, ze is onderweg”*⁹ (zie bijlage 2 voor de volledige tekst). Op het einde van het lied gaat de zangeres al zingend *“zij is haar voeten, zij is het spoor, zij is het spoor”* naar buiten. Een oud-pelgrim René vertelt over zijn ervaringen, het is een verhaal *“over twijfel en over Ted”*. René bleef ondanks eerdere retraites met twijfels zitten omdat *hij “een talent had om altijd in de valkuilen te gaan”*. Valkuilen zijn er toch, die vermijdt je niet. Tot hij een jaar geleden een stiltewandeling deed in Tiel en opliep met Ted (een coach van het Han Fortmann Centrum) met wie hij een goed gesprek had over levensvragen over zijn werk. Dat had hem gesterkt in zichzelf en verzoend met zichzelf dat het goed is zo. Deze manier van aanpak was fijn, hij had er veel profijt van gehad. Na het verhaal van René is het tijd om de pelgrims uit te zwaaien. Zij worden verzocht een formulier in te vullen met daarop hun vertrekdatum en hun pelgrimsnummer en vervolgens op pad te gaan, de kapel te verlaten. Dit gebeurt onder het zingen van een pelgrimslied: *“Ga pelgrim ga, iedere stap die je gaat, het is een droom en een daad, dus ga pelgrim ga”*. De muzikanten zetten in en alle aanwezigen worden aangespoord om mee te zingen. De pelgrims werden vervolgens uitgezwaaid, gevolgd door applaus. De mensen voor de stiltewandeling blijven over. Er wordt ontbijtkoek uitgedeeld. De bedoeling en het thema van de stiltewandeling (kiemkracht) wordt uitgelegd. Vervolgens is de ceremonie afgelopen, wordt er opgeruimd en gaan mensen naar buiten. Tot zover de beschrijving van de vertrekceremonie.

De Valkhofkapel

Algemene kenmerken groep/betrokkenen: de deelnemers aan de ceremonie en ook de begeleiders waren allen blanke mensen, gemiddeld 50+ of ouder. Ik zag 3 mensen die rond de dertig waren. Bezoekersaantal was aan het begin van de ceremonie rond de 25 mensen. Er waren echter wat laatkomers waardoor uiteindelijk het aantal deelnemers rond de veertig uitkwam. Het waren allemaal sportief geklede mensen, in wandeltenue. Bezoekers waren pelgrims, enkele mensen die hun wilden uitzwaaien en deelnemers aan de stiltewandeling die na de ceremonie plaatsvond.

Het is een seculier ritueel: het staat los van religie. Iedereen is

welkom.

Functies van de verschillende rituelen

Deze vertrekceremonie is een overgangsritueel.¹⁰ Overgangsrituelen komen voor in het leven van alle mensen maar zijn eenmalig in het leven van ieder mens.¹¹ Zij markeren de overgang van de ene naar de andere levensfase (zoals bijvoorbeeld een grote reis of een pelgrimage). De aanwezige pelgrims bleken mensen te zijn die (net) gepensioneerd zijn, nu de tijd voor zichzelf hebben en zich op hun nieuwe levensfase willen bezinnen/ willen terugkeren tot zichzelf.

De ceremonie markeert het begin van de pelgrimage door bewustwording dat het een wandelroute met een missie is, een doel. Het betreft ook een bekendmaking voor zichzelf en de aanwezigen: de intentie van de pelgrimage wordt uitgesproken door de pelgrim die dit dan zelf markeert met een aansteken van een kaars en het neerzetten van het symbool in de aarde. In onze cultuurgeschiedenis zijn rituelen veranderd: ze zijn existentiëgericht, worden patronen van handelen en manieren van

⁹ Het lied is geschreven speciaal voor de WOW door de zangeres Dineke te Velde Harsenhorst, zelf pelgrim 933 Zie voor een uitvoering van het lied: https://www.youtube.com/watch?v=PAMeg2_LwkU en voor de liedtekst bijlage 2.

¹⁰ G. Lukken, Rituelen in overvloed. Een kritische bezinning op de plaats en gestalte van het christelijke ritueel in onze cultuur, Baarn, 1999, p. 82

¹¹ Voorbeelden: een eerste liefde, huwelijk, geboorte van een kind, maar ook de start van een school/opleiding, een afscheid of jubileum, een begrafenis.

spreken en verbeelden die met de existentie zijn gegeven. Het gaat over mens zijn, over hoe wij als mens zijn.¹² Moderne ritualiteit gaat om het gaan van een weg, een eigen individuele weg. Het gaat ook om zelfverlies om jezelf te herwinnen, ter loutering en verhoging: jezelf los maken door het opschorten van gegevens. Dit komt allemaal terug in de rituelen rondom de vertrekceremonie en de beweegredenen van de pelgrims.

Dimensies van het vertrekritueel, volgens Lukken¹³:

Herhalend: herhaling van de vertrekceremonie die maandelijks plaatsvindt. Tevens herhaling van symbolen en taal zoals kiemkracht, het pelgrimssymbool op de route, op communicatie-uitingen zoals de website, het aanmeldformulier, als thema van de stiltewandelingen. Hierdoor schep je herkenbaarheid.

Bemiddelend: pelgrimage is al eeuwen oud (al voor de komst van het christendom).¹⁴ De WOW is een voortzetting van een oude traditie, zelfs een vernieuwing omdat er nu een seculier pelgrimspad in Nederland ontwikkeld is. Voorheen waren pelgrimageorden religieuze bedevaartsplaatsen. Door middel van de ceremonie wordt vertrouwen gegeven voor het gaan van de pelgrimstocht.

Formaliserend: er is een beperkt gebruik van woorden, handelingen en symbolen. Deze worden tot wezenlijke elementen teruggebracht door de focussen op de intenties van de pelgrimages, op het pad gaan letterlijk en figuurlijk (in de woorden, gedichten en zang) en door herhaling van de symbolen.

Verdichtend: het perspectief verspringt van het alledaagse naar het bijzondere door het samenzijn, door het uitspreken van de intenties, het belichten dat pelgrimage anders is dan wandelen namelijk je hebt een doel, een intentie. Dat schept verbondenheid met andere pelgrims.

Expressief: uitspreken van de intentie van de pelgrimage voor zichzelf en voor andere aanwezigen. Daardoor krijgt de intentie ook kracht.

Ontlastend: een ritueel als hulp bij levensvragen is hier zeker van pas. Bijna alle pelgrims geven aan tot zichzelf te willen komen in deze nieuwe levensfase.

Therapeutisch: mensen nemen deel om tot zichzelf te komen, zaken op een rijtje te zetten, weer hun plaats in het leven te bepalen na hun pensionering. In die zin werkt pelgrimage als balsem voor de ziel.

Sociaal: een gemeenschap heeft ritueel nodig om een gemeenschap te zijn waarin zij haar eigen identiteit uitdrukt (dit gebeurt door uitleg van de terugkerende symbolen die ook in de ceremonie verwerkt worden). Tevens kan een ritueel een individu in de gemeenschap integreren. Door deel te nemen aan deze ceremonie bevestig je als pelgrim dat je onderdeel bent van de WOW-gemeenschap.

Wat viel bijzonder op aan dit ritueel/wat maakt het ritueel speciaal

De vertrekceremonie is ontworpen door een groepje mensen betrokken bij de WOW.¹⁵ Een aantal van deze mensen hebben ook pelgrimstochten gelopen en weten waar ze het over hebben. Dat is ook te merken aan de woordkeuze tijdens het ceremonieel. Dit maakt de vormgeving van het ritueel authentiek. Een oud-pelgrim vertelt over zijn ervaringen, dat het lopen van een stiltewandeling hem inderdaad nieuwe inzichten gegeven heeft, verder geholpen heeft. Dat is ook de bedoeling van

---

¹² College Laurens ten Kate d.d. 21-02-2017

¹³ Lukken, 1999, p. 58 - 70

¹⁴ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Bedevaart> (datum raadpleging 02-04-2017)

¹⁵ Deze groep bestaat uit een trouwambtenaar Henk Smaling, de bedenker van de WOW (nav een bachelorscriptie Rituele Studies aan de Radboud Universiteit) en nu ook voorzitter van de stichting Damiaan Messing, mede-organisator Manja Bente en Lidia van Engeland (coach trainer). De ceremonie is het laatste half jaar steeds een beetje bijgesteld. Belangrijk is dat de ceremonie niet te lang duurt en dat de pelgrims erbij betrokken worden (email van Manja Bente d.d. 01-04-2017 nav mijn vragen)

pelgrimage. Het gaf de ceremonie extra kracht.¹⁶ Seculiere rituelen staan of vallen bij het vermogen om een emotionele verbinding te maken van het publiek met de tekst en de actoren zodat er ook een culturele betekenis ontleend wordt aan het ritueel.¹⁷ In deze ceremonie was dat zeer geslaagd. Er werd duidelijk gemaakt dat ondergaan van pelgrimage iets bijzonders is en tot diepgang en verstilling en nieuwe inzichten leidt.

Ook opvallend was het terugkeren van de symbolen (zoals het pelgrim-icoon) op diverse manieren: op de website, door de route heen en ook in deze vertrekceremonie. Hierdoor vormde het een geheel. De wereldvlam van de Titus Brandsmakerk die wordt doorgegeven aan de kaars in het midden die wordt aangestoken was ook bijzonder. Er is veel verbinding tussen de symbolen, deze zijn "iconische representaties"¹⁸ zoals in de woorden van Alexander: zij verbeelden de motieven en intenties van de WOW en de pelgrims.

Kenmerkend verder: de relaxedheid van de ceremonie, er kwamen mensen te laat en daar werd even op gewacht. Dat was ook helemaal niet erg. Fijne sfeer, ook door de prachtige muziek die werd gespeeld. Er hing een sfeer van welkom en van verbondenheid, door in een kring te zitten, door de woorden die gebruikt werden en ook door het samen zingen.

Het onderwerp kiemkracht kwam regelmatig terug in de tekst en in de handelingen. Mensen vragen om zelfreflectie: wat is jouw kiemkracht? Wat is daar bijzonder aan?

Vragen aan de pelgrims om de intentie uit te spreken en duidelijk aangeven dat een pelgrimsroute lopen toch echt iets anders is dan wandelen. Door aan de pelgrims te vragen hun intentie uit te spreken en dan een kaars aan te steken en in de schaal te doen samen met het pelgrimssymbool werd eenheid geschapen.

De vertrekceremonie voldeed aan alle voorwaarden van een goed ritueel volgens Jeltje Gordon-Lennox¹⁹:

- het ritueel deed iets met de deelnemers, mensen werden geraakt.
- deelnemers gaven zich over, er vonden persoonlijke associaties plaats, er was echt sprake van rituele tijd.
- de deelnemers voelden zich verbonden, er was sprake van communitas.
- volgens mij voelden de deelnemers zich veilig door de verbondenheid en de open en respectvolle sfeer.

Wat zou je aan het ritueel veranderen en waarom?

Ik vond het een mooi vormgegeven ritueel. Doordat elementen uit de pelgrimsroute terugkwamen (het onderwerp kiemkracht, het symbool pelgrim, de overwegingen van de pelgrims, het uitspreken van een intentie voor de pelgrimsroute) vormde het een geheel, een eenheid. Er hing ook een speciale sfeer; we waren inderdaad even weg uit het alledaagse. Na het uitzwaaien werd er ontbijtkoek uitgedeeld, vonden er mededelingen plaats voor de deelnemers aan de stiltewandeling

---

¹⁶ J.A. Alexande, Cultural pragmatics: social performance between ritual and strategy in J.C. Alexander, B. Giesen & J.L. Mast, Social performance. Symbolic Action, Cultural pragmatics, and ritual (2006), p. 32-37. Alexander benadrukt het belang van authenticiteit en van performance van een ritueel om krachtig, geloofwaardig en geslaagd te zijn,

¹⁷ Idem, p. 55

¹⁸ Idem, p. 35

¹⁹ College Joanna Wojtkowiak d.d. 28-02-2017 / J. Gordon-Lennox, Crafting secular ritual, a practical guide, (2016)

en werd er opgeruimd. Ik vond de overgang iets te abrupt, de mooie intieme sfeer was weg. Het was mooier geweest als er een geluid (klankschaal of muziekstukje) gemaakt werd ten teken van het aflopen van de ceremonie. En dat er vervolgens overgegaan werd tot de orde van de dag, het opruimen en verzamelen voor de stiltewandeling. Voor de rest zou ik niets aan het ritueel willen veranderen. Mooi vond ik dat de meeste stiltewandelaars ook aan de ceremonie deelnamen. Zij nemen dan toch een stuk van de overwegingen mee.

Het gevoel van welkom en de fijne sfeer van verbondenheid zijn mij het meest bijgebleven van deze vertrekceremonie op 18 maart jl. Een voorbeeld van mooie ritueelgeving.

vertrek voor de stiltewandeling

*Ontkiemd in de aarde
Gewekt door het licht
Om je eigen weg te gaan²⁰*

---

²⁰ Thema kiemkracht van de eerste stiltewandeling, regels stonden op bevestiging inschrijvingsformulier.

Bijlage 1: intenties

Intenties van de 7 pelgrims die deelnamen aan de vertrekceremonie op 18 maart 2017 en andere wandelaars die intenties hebben uitgesproken:²¹

- Pelgrim: is naar Santiago de Compostella geweest; heeft de ervaring door het lopen bij jezelf uit te komen. Dan komt er iets goeds op jouw pad. Doet nu de WOW: ik moet weer op pad en naar mezelf terug.
- Pelgrim: onze dochter heeft vorig jaar deze route gelopen en heeft hem ons met kerst cadeau gedaan. Ik loop voor de kracht die we eruit putten voor de moeilijke tijden die we gehad hebben.
- Pelgrim: is sinds kort gepensioneerd en wil eerst kijken wie ik zelf ben. Door werk en gezin ben je weg van jezelf. Ik houd van wandelen, lopen van de Santiago route lukt niet maar de WOW wel.
- Pelgrim: dit is een start om een opening te maken, ruimte te ontvouwen voor dat wat zich wil ontvouwen
- Pelgrim: heeft Santiago gelopen en is in Portugal geweest. Hoorde dat in Nederland ook een pelgrimsroute ontwikkeld is. Kan wel kiemkracht gebruiken.
- Pelgrim: is 4 x in Spanje op pelgrimsroute geweest, had plezier in de herbergen door het contact met medewandelaars en bij het onderweg zijn. Is nu zelf een herberg begonnen thuis. Het is leuk om mensen te leren kennen en zelf mee te doen.
- Pelgrim: lichtheid is mijn intentie.
- Pelgrim: deze route is een voorproefje op het Pieterpad dat ik ook ga lopen. Het is mooi om te lopen.
- Pelgrim: donderdag heb ik mijn laatste werkdag gehad. Ik ga nu met pensioen en ik heb er zin in.
- Pelgrim: fantastisch dat een pelgrimspad geopend is in Nederland zodat ik niet naar Spanje/Portugal hoef maar hier in de buurt kan lopen. Ben sinds 3 maanden met pensioen en ik heb nu de tijd.

Bij een analyse van beweegredenen van pelgrims van de route naar Santiago de Compostella tussen 1989 – 2015 blijkt dat de invloed van de rooms-katholieke kerk op levensbeschouwingen is afgenomen en dat er een toename is van een zoektocht naar zichzelf, naar de spirituele kern in zichzelf.²² Men zoekt naar datgene wat in het dagelijks leven ontbreekt. Heling van de ziel is belangrijk bij het lopen van de pelgrimsroute. Het is een time-out voor zelfreflectie en loslaten van het alledaagse. Dit hoor ik ook terug in de motieven die de WOW-pelgrims uitspreken.

Thomas Quartier noemt in zijn artikel in de Jacobsstaf²³ (geschreven naar aanleiding van zijn pelgrimage naar Santiago de Compostella) 4 soorten pelgrims:

- De religieuze pelgrim die zijn geloof verdiept of herontdekt.
- De anti-pelgrim die overal cynisch tegen aan kijkt.
- De alternatieve pelgrim die nieuwe vormen van spiritualiteit zoekt.
- De autonome pelgrim die zijn eigen invulling aan de camino geeft zonder een bepaalde geloofsvoorstelling of uitgesproken houding.

Het lijkt erop dat bij de WOW-ceremonie vooral de alternatieve en autonome pelgrim komt, zoekend naar zichzelf in een nieuwe levensfase. Ook heeft men nu de tijd voor het lopen.

---

²¹ Ik noem ze gemakshalve allemaal pelgrim.

²² Premaster scriptie religiestudies van Hein Bisterbosch, "Pelgrimage, wat doet het met je?" Radboud Universiteit, Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiestudies (2015). Hein was een studiegenoot, ik refereer met zijn toestemming aan zijn werkstuk. Vroeger (dat is vanaf de Middeleeuwen tot eerste helft 20^e eeuw) was deelname aan pelgrimage een religieuze daad, vaak gedaan uit heiligenverering of uit boetedoening.

²³ T. Quartier, "De spiritualiteit van de pelgrim. Transformerende wegen van Sint Jacob" in Jacobsstaf 85 (2010), pagina 3-9

Quartier geeft aan dat alle pelgrims een transformatie doormaken, door de weg te gaan. Dat is ook de wens, de bedoeling van de WOW-deelnemers, zoals enkelen hebben uitgesproken.

Deze transformatie vindt plaats door een rite de passage, een concept ontwikkeld door Arnold van Gennep²⁴, ook van toepassing bij rituele studies en deze pelgrimage.

Een overgangsrite bestaat uit drie fasen:

- In de eerste fase vindt een scheiding plaats, je laat je het oude achter je (door letterlijk en figuurlijk op weg te gaan).
- Vervolgens kom je in een tussenfase die door Victor Turner "liminaliteit" wordt genoemd (limen betekent grens) (tijdens het lopen sta je buiten het alledaagse).
- Ten slotte kom je in een nieuwe fase/nieuwe positie terecht en heeft er een verandering plaatsgevonden, je bent anders dan toen je begon (je bent tot nieuwe inzichten gekomen).

---

²⁴ T. Quartier (2010) p. 6 en G. Lukken (1999) p. 82

Bijlage 2: tekst van lied de Pelgrim, gezongen tijdens de vertrekceremonie²⁵

ze stapt
ze loopt
ze hoopt niet meer
ze is vrij
in de wind om haar hoofd
waaien al haar gedachten weg
niets meer geloofd
ze is onderweg
ze is onderweg

elke stap brengt haar verder van huis
en het bloed dat in haar aderen bruist
volgt haar voeten
volgt het spoor
voet voor voeten
loopt ze door

verbind je met haar en je mag met haar mee
zij loopt door
en stopt pas bij zee

ze loopt door bossen en velden en leeft
ze lacht in dorpen en steden en geeft
ze geeft haar hart
dat nu vleugels heeft
aan het oneindig ruim
dat haar omgeeft

op hun vlucht vliegen vogels met haar
van altijd en ooit herkennen ze elkaar
hoog haar hart vliegt
het volgt het spoor
en haar voeten.....
die lopen door

ze stapt
ze loopt
ze hoopt niet meer
ze is vrij
in de wind om haar hoofd
waaien al haar gedachten weg
niets meer geloofd
ze is onderweg
ze is onderweg

---

²⁵ Met dank aan Dineke de Velde Harsenhorst, voor het schrijven en vertolken van dit prachtige lied en voor het ter beschikking stellen van de tekst

elke stap zet zich haar diep in haar lijf
getrouw zijn haar benen ze blijft
blijft lopen
zij loopt door
niets meer hopen
volgt ze het spoor

wat ze zocht is wat haar nu vind
land en water
zon en wind
moeder aarde
zie uw kind
vader hemel
eind en begin

ze stapt
ze loopt
ze hoopt niet meer
ze is vrij
en in haar hoofd
is werkelijk niets meer dat wil
niets meer geloofd
alleen nog stil
het is alleen nog stil

elke stap is een welkom thuis
niets meer hoeven
niets meer moeten
niet meer zoeken
en haar voeten
volgen het spoor
onder haar voeten
alleen nog het spoor
zij is haar voeten
zij is het spoor
zij is het spoor.....